

KIBERXAVFSIZLIKNING IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI

Qulmurotov Sohijjon Jumaniyozovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasida assistenti

Annotatsiya: *Kiberxavfsizlikning iqtisodiyotdagi ahamiyati har qanday davlat va korxonaga uchun muhim mavzu hisoblanadi. Ushbu maqola kiberxavfsizlikning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganadi. Global tarmoqlarning kengayishi va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda, kiberxurujlar xavfi ham oshib bormoqda. Kiberxavfsizlik choralari nafaqat korxonalarni moliyaviy yo'qotishlardan himoya qiladi, balki mijozlar va hamkorlar ishonchini saqlab qolishga ham xizmat qiladi. Maqolada kiberxavfsizlikning turli iqtisodiy sohalarga ta'siri, xususan, moliyaviy xizmatlar, savdo, sog'liqni saqlash va sanoat ishlab chiqarish kabi sektorlar misolida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, kiberxavfsizlik bo'yicha davlat siyosati va regulatsiyalarining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri ham tahlil qilinadi. Ushbu maqola kiberxavfsizlikka sarmoya kiritishning iqtisodiy foydalari va uning muhimligi haqida kengroq tasavvur beradi.*

Kalit so'zlar: *Kiberxavfsizlik, iqtisodiyotga tashqi ta'sir, foyda, zarar, qonun, o'g'irlanish, shifrlash, ma'lumot.*

Kirish:

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birgalikda kiberxavfsizlikning ahamiyati ham ortib bormoqda. Bugungi kunda korxonalar, hukumatlar va shaxslar o'rtasida raqamli ma'lumotlar almashinuvi juda yuqori darajaga yetdi. Bu esa, kiberxavfsizlikka bo'lgan ehtiyojni oshirdi. Kiberxavfsizlik nafaqat ma'lumotlarni himoya qilish, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va bizneslarning uzluksiz faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Ushbu maqolada kiberxavfsizlikning iqtisodiyotdagi ahamiyati haqida batafsil so'z yuritiladi.

Kiberxavfsizlikning iqtisodiyotga tashqi ta'siri.

Ma'lumotlarning xavfsizligi

Bugungi zamonda korxonalar o'z bizneslarini raqamli platformalarda olib boradi. Bu platformalarda mijozlar haqida ma'lumotlar, moliyaviy hisobotlar va boshqa nozik ma'lumotlar saqlanadi. Kiberxavfsizlik ushbu ma'lumotlarni himoya qilishda katta rol o'ynaydi. Ma'lumotlar o'g'irlanishi yoki buzilishidan himoyalangan korxonalar mijozlarning ishonchini qozonadi, bu esa, o'z navbatida, moliyaviy foyda keltiradi.

Ma'lumotlarning o'g'irlanishi va uning salbiy oqibatlarini

Raqamli platformalardagi ma'lumotlarning o'g'irlanishi korxonalar uchun katta xavf tug'diradi. Mijozlarning shaxsiy ma'lumotlari, moliyaviy hisobotlar va boshqa maxfiy ma'lumotlar kiberhujumlar natijasida o'g'irlanishi mumkin. Bu esa korxonalarga quyidagi salbiy oqibatlarni keltiradi:

Mijozlarning ishonchini yo'qotish:

Mijozlarning shaxsiy ma'lumotlari o'g'irlangan taqdirda, ular korxonaga nisbatan ishonchsizlik his qila boshlaydi. Bu esa, mijozlarning boshqa raqobatchilarga o'tib ketishiga olib keladi.

Moliyaviy yo'qotishlar:

Ma'lumotlar o'g'irlanishi korxonalar uchun katta moliyaviy zarar keltiradi. Bu zararlar mijozlarni yo'qotish, huquqiy jarayonlar va jarimalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Obro'sizlanish:

Kiberhujumlar natijasida ma'lumotlari o'g'irlangan korxonalar jamoatchilik oldida obro'sizlanishi mumkin. Bu esa, kelajakdagi biznes imkoniyatlarini cheklaydi.

Kiberxavfsizlikning rolini oshirish

Kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish orqali korxonalar yuqoridagi salbiy oqibatlarining oldini olishlari mumkin. Bunda quyidagi amallar amalga oshiriladi:

Shifrlash (Encryption):

Ma'lumotlarni shifrlash orqali korxonalar ma'lumotlarning maxfiyligini saqlashlari mumkin. Shifrlangan ma'lumotlar faqat maxsus kalitlar yordamida o'qilishi mumkin, bu esa, o'g'irlangan taqdirda ham ma'lumotlarning foydasiz bo'lishini ta'minlaydi.

Kirish nazorati (Access Control):

Ma'lumotlarga kirishni cheklash orqali faqat ruxsat berilgan shaxslar ma'lumotlarga kirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa, ichki xavfsizlikni ta'minlashga yordam beradi.

Doimiy monitoring va auditing:

Korxonalar doimiy ravishda o'z tizimlarini monitoring qilish va auditing orqali kiberxavfsizlik holatini nazorat qilishlari lozim. Bu usul bilan kiberhujumlar tezkor aniqlanib, zarur choralar ko'rilishi mumkin.

Xodimlarni o'qitish:

Korxonalar xodimlari kiberxavfsizlik bo'yicha doimiy ravishda o'qitilishi va ularning xavfsizlik qoidalariga rioya qilishlari ta'minlanishi kerak. Bu esa, inson xatolari tufayli yuzaga keladigan xavflarni kamaytiradi.

Moliyaviy foyda

Kiberxavfsizlik choralarining amalga oshirilishi korxonalar uchun nafaqat xavfsizlikni ta'minlaydi, balki moliyaviy foyda ham keltiradi:

Mijozlarning ishonchini qozonish:

Ma'lumotlari himoyalangan mijozlar korxonaga nisbatan yuqori ishonchga ega bo'ladi. Bu esa, mijozlarning korxonalar xizmatlaridan uzluksiz foydalanishiga olib keladi.

Yangi mijozlarni jalb qilish:

Kiberxavfsizlik choralari yuqori darajada bo'lgan korxonalar yangi mijozlarni jalb qilishda ham muvaffaqiyat qozonadi. Yangi mijozlar xavfsizlikka katta e'tibor berishadi va bu omil ularni korxonaga jalb qiladi.

Kechiktirilgan xarajatlarning oldini olish:

Kiberxavfsizlik choralari orqali kiberhujumlar natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan katta moliyaviy zararlarning oldi olinadi. Bu esa, korxonalarni moliyaviy jihatdan barqaror qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlash kiberxavfsizlikning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, bu nafaqat korxonalarni kiberhujumlardan himoya qiladi, balki ularning iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Moliyaviy yo'qotishlarning oldini olish:

Kiberhujumlar natijasida korxonalar katta moliyaviy zarar ko'rishi mumkin. Bu yo'qotishlar nafaqat bevosita ma'lumotlarni yo'qotish, balki xizmatlarning to'xtatilishi, mijozlarning ishonchini yo'qotish va obro'sizlanish kabi holatlar bilan ham bog'liq. Kiberxavfsizlik choralari bu yo'qotishlarning oldini olishda yordam beradi va iqtisodiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi.

Regulyatsiya va standartlarga mos kelish:

Ko'plab mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar kiberxavfsizlik bo'yicha qat'iy qonunlar va regulyatsiyalarni joriy etmoqda. Ushbu qonun va regulyatsiyalarga rioya qilish korxonalar uchun muhimdir, chunki ularning buzilishi katta jarimalarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, kiberxavfsizlik standartlariga amal qilish, korxonalariga xalqaro bozorlar uchun ochilish imkonini beradi.

Ko'plab mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar kiberxavfsizlik bo'yicha qat'iy qonunlar va regulyatsiyalarni joriy etmoqda. Ushbu qonun va regulyatsiyalarga rioya qilish korxonalar uchun muhimdir, chunki ularning buzilishi katta jarimalarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, kiberxavfsizlik standartlariga amal qilish, korxonalariga xalqaro bozorlar uchun ochilish imkonini beradi.

Kiberxavfsizlik qonunlari va regulyatsiyalari

Milliy qonunlar va me'yoriy hujjatlar:

Har bir mamlakat o'z raqamli infratuzilmasini himoya qilish maqsadida kiberxavfsizlikka oid qonunlar va me'yoriy hujjatlar qabul qilmoqda. Masalan, AQShda "The Cybersecurity Information Sharing Act" (CISA), Yevropa Ittifoqida esa "General Data Protection Regulation" (GDPR) kabi qonunlar mavjud. Ushbu qonunlar korxonalardan ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik choralarini amalga oshirishni talab qiladi.

Xalqaro standartlar:

Xalqaro darajada ISO/IEC 27001 kabi standartlar mavjud bo'lib, ular kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha talablarga ega. Ushbu standartlarga amal qilish korxonalariga xalqaro darajada raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Qonun va regulyatsiyalarga amal qilmaslikning salbiy oqibatlari

Jarimalar va sanksiyalar:

Kiberxavfsizlikka oid qonun va regulyatsiyalarni buzgan korxonalar katta jarimalar va sanksiyalarga duch kelishi mumkin. Masalan, GDPR qoidalarini buzgan korxonalar yillik global daromadlarining 4% gacha bo'lgan miqdorda jarima to'lashlari mumkin.

Huquqiy muammolar:

Qonunlarga amal qilmaslik korxonalarini huquqiy jarayonlarga olib kelishi mumkin. Bu esa, moliyaviy yo'qotishlar va obro'sizlanish bilan bog'liq.

Mijozlarning ishonchini yo'qotish:

Qonunbuzarlik holatlari mijozlar orasida korxonaga nisbatan ishonchsizlikni kuchaytiradi. Bu esa, mijozlarning yo'qotilishiga olib keladi va korxonaning daromadlarini kamaytiradi.

Kiberxavfsizlik standartlariga amal qilishni rag'batlantirish

Xalqaro bozorlar uchun Imkoniyatlar:

Kiberxavfsizlik standartlariga amal qilish korxonalar uchun xalqaro bozorlar eshiklarini ochadi. Ko'plab xalqaro kompaniyalar va tashkilotlar kiberxavfsizlik bo'yicha standartlarga mos keladigan hamkorlar bilan ishlashni afzal ko'radi.

Raqobatbardoshlikni oshirish:

Standartlarga amal qilish orqali korxonalar o'z raqobatbardoshligini oshiradi. Bu esa, yangi mijozlarni jalb qilish va mavjud mijozlarni saqlab qolishga yordam beradi.

Samaradorlikni oshirish:

Kiberxavfsizlik standartlariga rioya qilish korxonalar ichki jarayonlarining samaradorligini oshiradi. Masalan, ISO/IEC 27001 standarti ma'lumotlarni boshqarish tizimini takomillashtiradi va xavflarni minimallashtiradi.

Kiberxavfsizlik bo'yicha qonunlar va regulyatsiyalarga amal qilish korxonalar uchun muhimdir. Ushbu talablarni bajarish orqali korxonalar jarimalar va huquqiy muammolardan qochadi, mijozlarning ishonchini saqlaydi va xalqaro bozorlar uchun ochilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kiberxavfsizlik standartlariga rioya qilish nafaqat xavfsizlikni ta'minlashga, balki korxonalarining umumiy samaradorligini va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kiberxavfsizlikning iqtisodiyotga ichki ta'siri.

Innovatsiyalar va rivojlanish:

Raqamli texnologiyalarning xavfsiz ishlatilishi innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Korxonalar kiberxavfsizlik yechimlariga investitsiya qilish orqali yangi texnologiyalarni joriy etish va rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa, raqobatbardoshlikni oshiradi va iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Bandlik va malakali kadrlar:

Kiberxavfsizlik sohasi yuqori malakali kadrlarni talab qiladi. Bu esa, yangi ish o'rinlarini yaratadi va iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassislarining tayyorlanishi va bandligi mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi.

Kichik va o'rta bizneslarni qo'llab-quvvatlash:

Kiberxavfsizlik choralari kichik va o'rta bizneslarni himoya qilishda ham muhim rol o'ynaydi. Ushbu bizneslar ko'pincha kiberhujumlar natijasida katta zarar ko'radi va faoliyatini to'xtatishga majbur bo'lishi mumkin. Kiberxavfsizlik yechimlari bu bizneslarning barqarorligini saqlashga yordam beradi va iqtisodiyotning diversifikatsiyasiga hissa qo'shadi.

Xulosa:

Kiberxavfsizlikning iqtisodiyotdagi ahamiyati juda katta. U nafaqat ma'lumotlarni himoya qilish, balki moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Shu sababli, korxonalar va hukumatlar kiberxavfsizlikka katta e'tibor qaratishi va investitsiya kiritishi lozim. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotning uzluksiz rivojlanishiga va raqamli xavfsizlikning ta'minlanishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/608>
2. <https://zenodo.org/records/7353176>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekistonda-raqamli-iqtisodiyotni-rivojlantirish-2>
4. <https://oefen.uz/uz/documents/diplom-ishlar/umumiy/raqamli-iqtisodiyot-sharoitida-axborot-xavsizligining-kriptografik-jihatdan-himoyalanishining-turli-xil-usullari-va-ahamiyati>

